

**NASTAVNO - NAUČNOM VEĆU FILOLOŠKOG FAKULTETA
BEOGRAD**

Izveštaj Komisije o doktorskoj disertaciji mr Aleksandre Blatešić

I. Nastavno-naučno veće Filološkog fakulteta u Beogradu, na svojoj sednici održanoj 28. septembra 2011. godine izabralo je Komisiju u sastavu: 1. **dr Gordana Terić**, redovni profesor na Katedri za italijanistiku Filološkog fakulteta u Beogradu za užu naučnu oblast Italijanistika, predmet Italijanski jezik (mentor), 2. **dr Slobodan Stević**, vanredni profesor na Katedri za italijanistiku Filološkog fakulteta u Beogradu za užu naučnu oblast Italijanistika, predmet Italijanski jezik i 3. **dr Ljubica Vlahović**, docent na Katedri za romanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu za užu naučnu oblast Romanistika, predmet Francuski jezik, za pregled i ocenu doktorske disertacije koju je mr Aleksandra Blatešić predala pod naslovom «Nulti član u savremenom italijanskom jeziku».

Komisija je rad pregledala, ocenila i ima čast da Veću podnese sledeći

I Z V E Š T A J:

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног родитеља, презиме: Aleksandra (Ratko) Blatešić

2. Датум рођења, општина, република: 30. V 1976, Novi Sad, Srbija

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: Italijanske poslovice kao frazeološki i prevodilački problem, magistarska teza odbranjena 2007. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: наука о језику

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Nulti član u savremenom italijanskom jeziku

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Mr Aleksandra Blatešić, nastavnik jezičkih veština za italijanski jezik na Katedri za romanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, podnela je Filološkom fakultetu u Beogradu doktorsku tezu koja obuhvata 475 štampanih strana, od kojih 465 strana teksta i 9 strana bibliografije. Disertacija sadrži ove delove: I. *Uvod* (1-9), II. *Nastanak i svojstva kategorije člana u italijanskom jeziku* (11-30), III. *Savremena istraživanja i teorije* (33-41), IV. *Sintaksičko-semantička obeležja nominalnih sintagmi s nultim članom* (43-131), V. *Nulti član u ustaljenim izrazima* (138-324), VI. *Posebni slučajevi pojave nultog člana* (326-446), VII. *Zaključak* (449-465), VIII. *Bibliografija* (466-475).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ, ЗАКЉУЧАК, ОЦЕНА РЕЗУЛТАТА И ПРЕДЛОГ:

U *Uvodu* mr Aleksandra Blatešić ističe da njena doktorska teza pod nazivom «Nulti član u savremenom italijanskom jeziku» ima za cilj da utvrdi pravila koja dovode do izostavljanja određenog ili neodređenog člana u savremenom italijanskom jeziku, pošto se nulti član može smatrati isto tako važnom kategorijom kao što su određeni, neodređeni i partitivni član. Iako su neka opšta pravila o izostavljanju člana delimično izložena u gramatikama italijanskog jezika, ona ni u kom slučaju nisu dovoljno proučena i objašnjena, što se posebno javlja kao problem prilikom usvajanja italijanskog kao stranog jezika kod govornika koji u svom jezičkom sistemu nemaju ovu klasu reči. Treba, međutim, istaći da se isto tako i oni koji imaju član u svom jeziku suočavaju s tim da se pravila o prisustvu ili odsustvu ove kategorije uvek ne poklapaju u dva jezika. Istraživanje je usmereno na analizu stanja u savremenom italijanskom jeziku druge polovine XX i početka XXI veka, a osnovni korpus predstavljala je savremena narativna proza i jezik medija, posebno štampe, ali i jezik elektronskih medija, koji je u velikom meri sklon da posegne za elipsom člana.

U drugom delu *Nastanak i svojstva kategorije člana u italijanskom jeziku* mr Aleksandra Blatešić, iako je izabrala sinhroni pristup u istraživanja pojave nultog člana, nije mogla da zanemari nekoliko izuzetno važnih istorijskih činilaca kao što je ona da je napuštanje sistema fleksije latinskog jezika dovelo je do nastanka kategorije člana i do novostvorene opozicije *određeno/neodređeno* u govornom latinskom, preko neke vrste artikuloida, koji nastaje od pokazne zamenice *ILLE*, što će u ranom formiranju staroitalijanskog jezika dovesti do preplitanja demonstrativa i člana i povremenog preklapanja upotreba određenog člana i demonstrativa i u savremenom jeziku. Iz tog razloga mr Aleksandra Blatešić je obratila pažnju na početke razvoja člana u italijanskom jeziku, na semantičko-funkcionalne vrednosti koje on postepeno osvaja u upotrebi, kao i na semantičko-funkcionalne vrednosti njegove elipse, uključujući i pitanje demonstrativno-artikuloidnih supstituta. Istovremeno sa nastankom određenog člana bio je u toku i proces formiranja neodređenog člana, od *UNUS*, koji od vrednosti broja poprima značenje uopštenog, tj. nedeterminisanog pojma. Dominacija zamenice *ILLE*, kao i postepeni razvoj oblika *UNUS*, tokom nekoliko vekova uticali su na nastanak oblika člana kakav danas poznajemo. U XX i XXI veku zapaža se veoma blaga nestabilnost u upotrebi oblika člana *il / lo* i *un / uno*, ali je ta pojava ograničena na mali broj imenica. Član nema ista svojstva i funkcije u svim jezicima u kojima se javlja, a u italijanskom jeziku upotreba člana pokazuje da je reč o fonološki i funkcionalno nesamostalnoj jedinici.

Osnove za teorijsku postavku ove studije nađene su u mnogim lingvističkim radovima koji se bave pitanjem upotrebe člana, pa su u III delu, *Savremena istraživanja i teorije*, izloženi osnovni metodi pristupa istraživanju u ovom radu, kao i pregled dosadašnjih dostignuća u ovom domenu. Teza se prvenstveno oslanja na principe generativne gramatike, a strukturalna analiza je obuhvatila morfosintaksički nivo posmatrane pojave, s posebnim osvrtom na pojam kolokacija kao vid sintagmatskih relacija koje regulišu odnose susednih ili bliskih leksema u nizu reči.

Središnji problem na koji se mr Aleksandra Blatešić usredsredila izložen je u četvrtom poglavlju, *Sintaksičko-semantička obeležja nominalnih sintagmi s nultim članom (SNØ)*. Uska vezanost determinante za imeničku sintagmu usmerila je istraživanje na imenice, koje su sagledane u raznim funkcijama i sintaksičkim položajima. Međusobna uslovljenost člana i imenice je očigledna u analizi prirode značenja nominalne sintagme sa određenim članom (SNdet), u kojoj član ima prvenstveno referencijalnu vrednost. Odsustvo referencije uglavnom se poklapa sa

odsustvom člana, pa je autorka pristupila temeljnoj analizi slučajeva izostavljanja člana u nominalnoj sintagmi i to: u funkciji subjekta, objekta, predikativa, u apoziciji, vokativu, s kopulativnim glagolom i s elipsom glagola. Prilikom istraživanja pojave nominalne sintagme s nultim članom (SNØ) u položaju argumenata autorka je došla do zaključka da ove imeničke sintagme u italijanskom jeziku imaju ograničenu distribuciju. SNØ su znatno frekventnije u položaju objekta glagola (položaj s leksičkim upravljanjem) nego u preverbalnom položaju subjekta (položaj s funkcionalnim upravljanjem), što su tvrdili i drugi istraživači ove pojave. Pored distribucije, u ovom radu je primenjen kriterijum broja i vrste imenice, a pojava SNØ je istražena u rečenicama sa predikatom punog značenja, kopulativnim i semikopulativnim glagolima, kao i u egzistencijalnim rečenicama. Precizna klasifikacija zasnovana na analizi odnosa člana i modifikatora omogućila je kategorisanje posmatranih elemenata i pronalaženje opštih pravila po kojima se oni grupišu, što je od neobične važnosti za sve one koji imaju nedoumice o tome koji član upotrebiti u određenoj nominalnoj sintagmi.

Ustanovljeno je da u rečenicama s glagolima samostalnog značenja subjekatska SNØ može da se pojavi u preverbalnom položaju ukoliko je u množini ili ako je N apstraktna/zbirna imenica, imenica kojoj su dodati atributi, priloške odredbe i relativizator *che*. Kako tvrdi Blatešić, ovi dodaci ne utiču na promenu statusa determinisanosti, jer su deo procesa ekspanzije glavne imeničke sintagme, a istu pojavu je zapazila i kod imenskih sintagmi s kopulativnim i semikopulativnim glagolima, kao i u egzistencijalnim rečenicama. U ovom poglavlju posmatran je i aspekt kolokacija, kao i konteksta u okviru kojeg dolazi do izostavljanja člana iza glagola *essere*, praćenog obično predloškim sintagmama prostorno-vremenskog lokalizovanja. Objekatski položaj SNØ je mnogo frekventniji u italijanskom jeziku, te se u takvoj poziciji mogu naći sintagme u jednini i množini, često upravo pod sličnim uslovima. Položaj SNØ u jednini (Sg.), u funkciji objekta, ima korene u starom jeziku, što se jasno vidi u ustaljenim izrazima, koji čuvaju nekadašnju strukturu sa imenicama bez člana. U savremenom jeziku strukture sa objekatskom SNØ (Sg.) nisu neobične, jer su nastale po modelu davno kristalizovanih izraza u jeziku, a veoma su frekventne one koje sadrže apstraktnu imenicu ili one koje, zbog učestale upotrebe, nemaju potrebu za isticanjem referenta: fare *lezione* – držati čas:

Quando faccio *lezione*, lui rimane sul furgone [...].

[...] e molti facevano *rifornimento* o piccole riparazioni.

SNØ je česta u negaciji, a promenom statusa determinisanosti menja se i značenje: SNindet pojačava emfazu, SNdet jasno ukazuje na poznatog referenta, dok SNØ možemo istaći kao frekventniji oblik: Non ho *un dubbio*. / Non ho *il passaporto*. / Non ho *idea*. / Non ho *idee*. Negacija u egzistencijalnim rečenicama utiče na promenu uslova za nastanak SNØ, te nulti član mogu da imaju samo postverbalne SN, dok preverbalni položaj zahteva determinantu: (Non c'è *problema* / **Il** *problema* non c'è). S druge strane, SN sa dopunama ili specifikativnim odredbama u negaciji može da ima sva tri oblika: SNØ, SNdet ili SNindet: Non c'è *senso*. / Se non c'è **il** *senso del lavoro*, non esiste neanche il lavoro. / C'è o non c'è **un** *problema* politico-morale? Ukoliko se negacija postiže upotrebom priloga *niente* (pri čemu nastaje elipsa), obavezna je upotreba SNØ, i to u desnoj lokaciji: Niente *rivoluzione*. / Non c'è *rivoluzione*.

Fenomen nultog člana autorka je ispitala i u elipsama u kojima SNØ zauzima uglavnom inicijalni položaj, bez obzira na distribuciju koju bi iste imeničke sintagme imale u dubinskoj strukturi sa izraženim predikatom. Razliku u determinisanosti u dubinskoj i površinskoj strukturi pokazuju nominalne sintagme koje zauzimaju

uglavnom postverbalni položaj uz glagole punog značenja, a preverbalni uz kopulativne glagole i glagole koji izražavaju egzistenciju: *Esempio storico. / Facciamo un esempio storico. Risposta esatta, ragazzo. / La risposta è esatta, ragazzo. Nidi tra i rami. / I nidi ci sono tra i rami.*

Izostavljanje predikata utiče na pomeranje SN u levu lokaciju, kao i na brisanje člana. Uz ovakve SN može da stoji pridev umesto prazne determinante, ali on ne može da promeni status determinisanosti date SN. Čak i posesiv u elipsama gubi član, naročito ako je u postnominalnom položaju (*Fatti loro, Problemi suoi*). Ovakve sintagme su veoma česte u govornom jeziku, kao i u jeziku štampe, ali nisu dovoljno proučene i objašnjene u gramatičkoj analizi, i nalaze se, kako je autorka dobro uočila, u prividnoj površinskoj elipsi, tj. u redukovanoj formi koja zbog jasnog konteksta omogućava izostavljanje člana.

Za tim sledi i veoma obiman V odeljak o nultom članu u ustaljenim izrazima, koji su takođe predstavljeni veoma iscrpno i pregledno, ispitivanjem brojnih imenskih, glagolskih, predloških i priloških sintagmi. Kao restriktivni element za pojavu člana u SN veoma se detaljno navode slučajevi SNØ: a) ispred prisvojnih zamenica sa imenicama koje označavaju rodbinske odnose i b) s kvantifikatorima (većina neodređenih prideva, neodređeni i količinski pridevi, brojevi). Veoma važan i čest blokator člana jeste posesiv uz nazive srodnika, gde se zbog nedvosmislene referencije član odbacuje kao deiktički element u svim oblicima jednine, osim uz posesiv *loro*. Ipak, uz nazive srodnika možemo naći član pod određenim uslovima (oblici množine, postpozicija posesiva, pojava posesiva uz odredbe, prideve, druge imenice, participe i relativizatore, pojava sufiksa u posesivnoj sintagmi): *i suoi zii, la madre tua, il suo zio d'America, la sua bella sorella, il mio visconte zio, la mia sorella maritata Bianchi, il suo figlio che vive in Brasile, il mio fratellino*. Na pojavu ili izostavljanje člana uz naziv srodnika s posesivom utiču i familijarni registar govora i regionalizmi. Još je Renci isticao da se među članovima porodice može koristiti i oblik SNØ bez posesiva (Da' un bacio a *papà*, Non fare i dispetti a *nonna!*), karakterističan za govorni jezik u familijarnom kontekstu. Sa druge strane, u pojedinim italijanskim regijama, pogotovo u Toskani, uz nazive srodnika od milja i posesiv ne koristi se član kao u standardnom italijanskom (*sua mamma, vostro figliolo*). Oblike SNØ s posesivom nalazimo i u mnogim ustaljenim izrazima sa posesivom u antepoziciji i (rede) u postpoziciji, koji datiraju iz starog jezika i koji su ovde detaljno navedeni. U ovom poglavlju, u okviru predloških sintagmi, posebna pažnja posvećena je predlogu *di*, koji veoma često uvodi SNØ, te se u pojedinim kontekstima nameće kao potencijalni blokator člana, pored zamenice *tutto*, priloga *molto, poco, più* i veznika *né*. Ovaj predlog zahteva SNØ u specifikativnim odredbama, naročito apozitivnim (*Che splendore di ragazza!*), u priloškim odredbama za materiju (*il tavolo di legno*), u kvantifikaciji preko priloških odredbi za količinu (*un cumulo di coperte e vestiti*), u okviru strukture sa značenjem generičkog opisa vrste 'SNindet / SNdet / che + di + SNØ' (*una specie di vergogna*), u odredbama za izražavanje kvaliteta (*un giovane di ingegno acutissimo*). U funkciji denominacije predlog *di* takođe uvodi SNØ, i to uz neki opšti pojam (*il titolo di dottore, il mese di aprile*). U pojedinim slučajevima predlog *di* može da uvede i SNØ i SNdet, ali uz semantičku razliku: *la guerra d'Italia* – rat vođen na prostoru Italije / *la guerra dell'Italia* – rat koji je vodila Italija.

U VI poglavlju, *Posebni slučajevi pojave nultog člana*, autorka ispituje specifične slučajeve pojave nultog člana: a) ispred ličnih imena, apelativa, titula; b) uz nazive gradova, država, planina, reka, jezera, ostrva; c) u nazivima institucija i

udruženja; d. u novinskim naslovima, natpisima i nekim naslovima knjiga; d) u poslovicama; e) u apozicijama i nabrajanjima; f) u telegrafskom i kompjuterskom jeziku i jeziku reklama, dajući veliki doprinos sistematizaciji redukovanih oblika s nultim članom.

U *Zaključku*, odnosno sedmom poglavlju rada, data je sinteza postignutih rezultata istraživanja, i u njemu je autorka nastojala da sažme zaključke iznesene na kraju svakog odeljka, kako bi ponudila celovit pogled na sve systemske slučajeve izostavljanja italijanskog određenog i neodređenog člana, na osnovu polaznog stanovišta usvojenog u radu.

Komisija je došla do zaključka da je doktorska disertacija mr Aleksandre Blatešić «Nulti član u savremenom italijanskom jeziku» vredan prilog razumevanju pitanja nultog člana i uspešan pokušaj da se on sagleda šire od tradicionalnih okvira u kojima je ova kategorija dosad proučavana. Svojim istraživanjem italijanskih sintagmi s nultim članom autorka je dala doprinos boljem razumevanju osnovnih zakonitosti kojima se rukovodi izvorni govornik u situacijama kada isključuje upotrebu člana, te njen rad može znatno pomoći i govornicima našeg jezika u usvajanju ove važne kategorije u italijanskom jeziku. Iako je kritička i naučna analiza mr Aleksandre Blatešić, potkrepljena mnoštvom dragocenih primera iz veoma opsežnog istraživačkog korpusa, obuhvatila veoma detaljno i precizno sintaksičko-semantičke uslove koji dovode do izostavljanja člana u italijanskom jeziku, s obzirom na obim i složenost problema, neka razmišljanja izložena u ovom radu zahtevaće svakako dodatnu doradu i analizu. Ipak, nikako se ne može poreći da je uloženi rad u celini doveo do značajnog rezultata, uprkos tome što sve iznesene postavke nisu uvek dovoljno razvijene i što su ponekad ostale u sferi nagoveštaja. Moramo, međutim, naglasiti da je svoju osnovnu tezu kandidatkinja, uz dobru obaveštenost o savremenoj lingvističkoj literaturi o predmetu, valjano dokazala i potkrepila brojnim primerima iz književne upotrebe i govorne prakse. Predlažemo zato Nastavno-naučnom veću da rad prihvati kao doktorsku disertaciju i da mr Aleksandru Blatešić pozove na usmenu odbranu.

U Beogradu, 24. X 2011.

Članovi Komisije:

1. _____
(dr Gordana Terić, red. prof.)
2. _____
(dr Slobodan Stević, vanred. prof.)
3. _____
(doc. dr Ljubica Vlahović)